

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДТВОРЕННЯ РОБОЧОЇ СИЛИ В УКРАЇНІ

У статті розглядаються підходи вітчизняних науковців до державного регулювання загалом та робочої сили зокрема. Доведено, що не існує єдиного підходу до питання, якою повинна бути участь держави у відтворювальних процесах, які її оптимальні форми, в яких галузях і при вирішенні яких проблем відтворення робочої сили державне втручання може вважатися не тільки можливим, але і необхідним. Водночас обґрунтовано необхідність державного регулювання робочої сили та визначено його цілі і методи здійснення.

Ключові слова: державне регулювання, держава, відтворення, робоча сила, методи регулювання.

Аналіз економічної літератури за темою статті підтвердив, що існує низка дефініцій державного регулювання економіки та регулювання робочої сили загалом. Крім того, в публікаціях останніх років часто відбувається отождолення «державного регулювання» та «державного управління». Також станом на сьогодні немає чіткого розуміння сутті державного регулювання відтворення робочої сили, а також методів його здійснення.

Теоретико-методологічні й економіко-організаційні аспекти дослідження державного регулювання відтворення робочої сили розглянуто в працях таких вітчизняних і зарубіжних вчених, як Д. Богиня, Е. Воронкова, В. Гриньова, М. Долішний, М. Дороніна, Дж. Кейнс, О. Кундицький, С. Мочерний, Дж. Мілль, А. Стельмащук, Р. Плант, С. Чистов, Л. Швайка та ін.

У своїй статті ми дотримуємося класичної теорії менеджменту, за якою регулювання є функцією управління. Застосування терміну «державне регулювання» є доречним у тому випадку, коли мова йде про управління суб'єктами, які не є власністю держав. Зазначимо, що різниця між цими поняттями може нівелюватися, якщо державне управління буде здійснюватися переважно економічними методами [2, с. 9].

Підходи вітчизняних науковців до розуміння суті державного регулювання можна окреслити наступним чином:

По-перше – державне регулювання трактується як діяльність держави. Державне регулювання – сфера діяльності органів державної влади, щодо цілеспрямованого впливу на поведінку суб'єктів господарювання шляхом застосування різноманітних методів і засобів [3, с. 35].

По-друге – державне регулювання розглядають як систему заходів. Державне регулювання становить систему типових заходів законодавчого, виконавчого та контролюючого характеру, здійснюваних відповідними державними установами та суспільними організаціями з метою стабілізації та пристосування наявної соціально-економічної системи до умов, що змінюються [4, с. 27].

По-третє – під державним регулюванням розуміють комплекс основних форм і методів. Державне регулювання – комплекс основних форм і методів цілеспрямованого впливу державних установ і

організацій на розвиток суспільного способу виробництва (у тому числі продуктивних сил, техніко-економічних, організаційно-економічних та соціально-економічних відносин) для його стабілізації та пристосування до умов, що змінюються [6, с. 379].

Щодо державного регулювання відтворення робочої сили, то на думку окремих класиків економічної науки, держава, поряд з іншими зобов'язаннями, має взяти на себе відповідальність за ситуацію у сфері зайнятості, регулювання доходів населення та використання робочої сили [5, с. 24]. Вітчизняний економіст С. Мочерний, розглядаючи державне регулювання робочої сили, вважав, що це цілеспрямований плановий вплив на процес якісного відтворення робочої сили й створення належних умов праці та її оплати завдяки комплексу економічних, правових, адміністративних та організаційних заходів [2, с. 289].

На наш погляд, державне регулювання відтворення робочої сили – це сукупність форм, методів та інструментів, використовуючи які держава цілеспрямовано впливає на зовнішні і внутрішні середовище робочої сили задля її відповідності вимогам тогочасного суспільства. Відповідно до цього визначення державне регулювання відтворення робочої сили може відбуватися прямо і опосередковано. Пряме державне регулювання відтворення робочої сили здійснюється з використанням правових і адміністративних методів. До правових методів відтворення робочої сили ми зараховуємо: закони і законодавчі акти, що регулюють тривалість робочого дня, відпустки, розмір мінімальної заробітної плати, прожиткового мінімуму, умови початку трудової діяльності і виходу на пенсію тощо. До адміністративних методів відтворення робочої сили належать: умови укладання колективних договорів, квоти на працевлаштування, посадові інструкції, умови навчання і перепідготовки кадрів тощо.

Опосередковане державне регулювання відтворення робочої сили відбувається здебільшого за допомогою економічних і організаційних методів. Економічні методи відтворення робочої сили об'єднують кредитну, податкову регіональну політику, надання пільг і дотацій підприємствам зі створення додаткових робочих місць, розвиток державного підприємництва тощо. Організаційні

методи відтворення робочої сили залучають організацію служб зайнятості і працевлаштування, служб соціального захисту безробітних тощо.

Цілями державного регулювання відтворення робочої сили, на нашу думку, є:

- на макрорівні – забезпечення відповідності робочої сили вимогам, які висуває сучасний макроекономічний ринок праці, що забезпечить створення умов для розвитку економіки;
- на мікрорівні – забезпечення підприємства необхідними робочими кадрами, які здатні працювати відповідно до вимог сьогодення, і це спричинить підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств.

Необхідність державного регулювання відтворення робочої сили випливає з необхідності державного регулювання загалом. Так економісти називають наступні причини необхідності втручання держави в економіку: недосконалість ринкового механізму, циклічний характер функціонування економіки, усунення негативних наслідків ринкових процесів безробіття, інфляції, захист національних інтересів на світовому ринку – без допомоги держави бізнесу важко утримати свої позиції, вирішення проблем, які ринковий механізм вирішити не може, або вирішує їх погано – іноді проблеми, які є надважливі для суспільства внаслідок своєї масштабності і витратності, є нездійсненні для ринку. Загалом наведені вище причини можна звести до недосконалості ринкового механізму. Об'єктивна можливість такого втручання з'явилася з досягненням певного рівня економічного розвитку, концентрації виробництва і капіталу.

Необхідність державного регулювання відтворення робочої сили, на наш погляд, викликана двома важливими причинами. Перша з них пов'язана з тим, що процес відтворення робочої сили в ринкових умовах не є досконалим. Це пояснюється особливістю формування попиту на робочу силу. Ринок потребує тих працівників, які відповідають вимогам ринку на певний момент часу. Але постає логічне запитання: що робити з безробітними, тимчасово непрацездатними? Другою причиною є те, що ринку не вигідно забезпечувати загальні соціальні блага, без яких нормальне відтворення робочої сили є немислимим. Таким чином можемо стверджувати, що створення інфраструктури для розвитку людини як соціального продукту є не вигідним ринку. Цей факт вимагає формування нової державної політики розвитку і формування робочої сили, яка є основним складником внутрішнього середовища держави і якій належить визначальна роль у розвитку суспільства загалом.

Задоволення далеко не всіх потреб може бути представлено на відкуп ринку. Ринок не підпорядковується законам моралі чи принципам соціальної справедливості. Ринок збільшує провалля між багатими і бідними, між здоровими і хворими [1, с. 114]. Аналогічні погляди висловлює і Р. Плант: «Ринок не забезпечує соціальну справедливість, Ринок є нейтральним і поза мораллю». Стверджуючи, що ринок аморальний, Р. Плант не заперечує його необхідність, лише наголошує на необхідності його регулювання: « ... Ринок цілком може існувати в гуманістичному суспільстві, але його необхідно втримувати в певних рамках, оскільки ринок заохочує одні форми людської поведінки на противагу іншим

... » [7. с. 13].

Таким чином державне регулювання відтворення робочої сили отримало свій розвиток, коли традиційний ринковий механізм перестав забезпечувати вимоги, які висував розвиток НТП, стримував зростання якісних параметрів робочої сили, ускладнював її перерозподіл. Загострення конкурентної боротьби на світовому ринку надало додаткового імпульсу прямій участі держави у формуванні нової структури і якості робочої сили. За допомогою держави згладжуються найбільш видимі вияви соціальної несправедливості, шляхом гарантування мінімуму соціального захисту і матеріального достатку. Держава формує економічне середовище, сприятливе для відтворення робочої сили відповідної якості, виступаючи як обмежувач і регулятор ринку з одного боку і беручи активну участь у фінансуванні і функціонуванні галузей соціальної інфраструктури, тим самим безпосередньо впливаючи на характеристики робочої сили.

У теорії державного регулювання робочої сили можна виокремити такі моделі:

- класична (Д. Рікардо, Дж. Мілль, А. Маршалл, А. Пігу) – передбачає політику невтручання держави в процеси, пов'язані з залученням робочої сили до праці;
- неокласична (Дж. Перрі, М. Фелдстайн, Р. Хол) – основною характеристикою є активне втручання держави у регулювання ціни робочої сили та регулювання попиту і пропозиції на ринку праці;
- кейнсіанська (Дж. Кейнс, Р. Гордон) – характерною рисою є постійна нерівновага на ринку праці, а метою державного регулювання – забезпечення прибутковості капіталу, запобігання соціальному вибуху, який поряд з іншими негативними явищами може статися і унаслідок безробіття;
- монетаристська (Д. Бруннер, Ф. Кейген, Д. Майзельман, А. Мольцер, М. Фрідмен) – особливістю є використання грошово-кредитних методів при відтворенні робочої сили.

Як бачимо, не існує єдиного підходу до питання, якою повинна бути участь держави у відтворювальних процесах, які її оптимальні форми, в яких галузях і при вирішенні яких проблем відтворення робочої сили державне втручання може вважатися не тільки можливим, але і необхідним. Втручання держави завжди може бути альтернативним – як із знаком плюс, так і зі знаком мінус. Проте більшість вітчизняних і зарубіжних учених дотримується тієї точки зору, що сучасна економіка і відтворювальні процеси, які відбуваються в ній, не можуть нормально функціонувати без активного втручання держави. При цьому обов'язково звертається увага на наповнення новим змістом інструментів цього втручання, на пошук нових методів і форм. Сьогоднішня ситуація, що склалася у світовій економіці, черговий раз підтверджує правильність цієї тези. Ми підтримуємо точку зору тих науковців, які вважають, що фундаментальною причиною сучасної кризи є прагнення окремих економістів і політиків мінімізувати роль держави в економічному житті суспільства. У цьому сенсі теорія «маятника» потребує перегляду. Так, звичайно, економічна активність держави характеризується припливами і відпливами. Припливи в її активності в крайньому випадку супроводжуються зниженням ефективності

виробництва, хоча сьогодні це ще не є достатньо обґрунтовано. Відпливи, викликані послабленням державного контролю над економікою, обертаються серйозними економічними кризами, існування яких сьогодні ніхто не заперечуватиме.

Основні напрями державного регулювання робочої сили можна визначити через його функції. Аналіз цілого переліку публікацій з цієї тематики дозволяє систематизувати та виокремити такі з них:

1. Цільова – характеризується визначенням пріоритетів формування і розвитку робочої сили;

2. Стимулююча – полягає у використанні певних регуляторів, які впливатимуть на фізичних і

юридичних осіб у процесі формування і відтворення робочої сили;

3. Законодавча – держава формує «правила гри» для всіх суб'єктів економіки з питань формування, розподілу, використання і відтворення робочої сили;

4. Соціальна – держава забезпечує перерозподіл доходів з метою створення достойних соціальних умов життєдіяльності людини.

Таким чином, державне регулювання відтворення робочої сили – це надзвичайно складний, суперечливий і водночас цілісний процес, який вимагає наявності досконалого інструментарію.

Список літератури

1. Громько, В. В. План и рынок воспроизводства рабочей силы: опыт развитых индустриальных стран [Текст] / В.В. Громько. – М.: Изд-во ВЭПИ 1992 159 с.
2. Мочерний, С. В. Економічна теорія [Текст] : підручник / М. В. Довбенко, С. В. Мочерний - К., Видавн. центр "Академія", 2004, 856 с
3. Пирожков, С. И. О концепции трудового потенциала населения [Текст] // Современная концепция трудового потенциала: Сб. науч. тр. / АН УССР, Ин-тэкономіки; [Редкол.: С. И. Пирожков (отв. ред.) и др.]. — Киев : ИЭ, 1990. — 76 с.
4. Стельмащук, А. М. Державне регулювання економіки [Текст] : навч. посібн. / А. М. Стельмащук – Тернопіль: ТАНГ. 2000. 315с.
5. Чистов, С. М. Державне регулювання економіки [Текст] : навч.-метод. посібн. / С. М. Чистов – К. КНЕУ, 2002 С.24-25
6. Швайка, Л. А. Державне регулювання економіки [Текст] : навч. посібн. / Л. А. Швайка – К.: Знання, 2006. – 435с
7. Plant, R. Equality, Markets and the State [Текст] / R. Plant // Fabian Tract 494 / London Fabian Society. 1984. P 10-19.

РЕЗЮМЕ

Грыцьняк Олег

Проблемы государственного регулирования воспроизводства рабочей силы в Украине

В данной статье автор рассматривает подходы отечественных ученых к государственному регулированию в целом и рабочей силы в частности. Автор доказывает, что не существует единого подхода к вопросу, каким должно быть участие государства в воспроизводственных процессах, какие его оптимальные формы, в каких отраслях и при решении каких проблем воспроизводства рабочей силы государственное вмешательство может считаться не только возможным, но и необходимым. В то же время автором обоснована необходимость государственного регулирования рабочей силы и определены его цели и методы осуществления. Автор показывает, что государственное регулирование воспроизводства рабочей силы – это чрезвычайно сложный, противоречивый и одновременно целостный процесс, который требует наличия совершенного инструментария.

RESUME

Hrytsynyak Oleg

The problem of state regulation of necessary reproduction of the labor force in Ukraine

In this article the author examines the approaches of national scientists to government regulation in general and labor in particular. The author argues that there is no single approach to the question of what should be the government's participation in reproductive processes which have the best form in which areas and in solving problems of reproduction of the labor force government intervention can be not only possible but also necessary. At the same time the author proves the necessity of state regulation of labor and defines its objectives and methods of implementation. The author shows that state regulation of reproduction of labor - is extremely difficult complex, contradictory and yet holistic process that requires sophisticated tools.

Стаття надійшла до редакції 26 вересня 2012 р.